

ANNELERİN KATKI MADDESİ KONAN GIDALAR HAKKINDA BİLGİ VE TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Determination of Knowledge and Attitudes of Mothers on Additives Food

Sibel KÜÇÜKOĞLU¹ Semra KÖSE² Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR³ Sevgi URUÇ⁴

¹Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Konya

²Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Erzurum

³İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul

⁴Turgut Özal Tıp Merkezi, Malatya

Geliş Tarihi / Received: 07.05.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 08.07.2019

Yayın Tarihi / Published: 25.12.2019

ÖZ

Çocuk sağlığının korunması, toplum sağlığının korunmasıyla ilişkilidir. Sağlıklı nesiller yetiştirmede önemli faktörlerden biri doğal beslenmedir. Gıda katkılarının zararlarından özelde çocuk, genelde toplum sağlığının korunması için annelerin bu konudaki bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi gerekir. Bu nedenle çalışmada annelerin gıda katkıları konusundaki bilgi ve tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, Malatya'da özel bir tıp Merkezinin, çocuk polikliniğinde Temmuz-Kasım 2014 tarihleri arasında tanımlayıcı olarak geliştirildi. Araştırmanın evrenini 1-12 yaş arasında çocuğu olan ve çocuk polikliniğe başvuran anneler oluşturdu. Araştırmada örneklem yöntemine gidilmeden belirtilen tarihler arasında Tıp Merkezi'ne çeşitli nedenler ile başvuran ve çalışmaya katılmayı kabul eden anneler (n=405) ile çalışma tamamlandı. Araştırma verilerinin toplanmasında 'Kişisel Bilgi Formu', 'Gıda Katkıları Bilgi ve Davranışa Yönelik Tutum Ölçeği (GKBDTÖ)' kullanıldı. Verilerin analizinde yüzdeler, bağımsız gruplarda t testi, One-Way Anova testi, Cronbach alfa katsayısı hesaplaması kullanıldı.

Araştırmada, annelerin GKBDTÖ toplam puan ortalamasının 44.52±8.79 olduğu, ölçeğin alt boyutlarından bilgiye yönelik tutum puan ortalamasının 14.68±3.84, davranışa yönelik tutum puan ortalamasının ise 29.83±5.89 olduğu bulundu. Annelerin tanıtıcı özelliklerinden; eğitim düzeyi ve ekonomik durumun GKBDTÖ ve alt boyutları puan ortalaması üzerine etkili olduğu bulundu (p<0.05).

Çalışmada annelerin GKBDTÖ puan ortalamalarının ortalama değerin üzerinde olduğu ve bazı tanımlayıcı özelliklerin annelerin tutumları üzerinde etkili olduğu belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, ebeveyn, gıda katkıları, tutum

ABSTRACT

Children's health protection is associated with the health protection of community. One of the important factors in raising healthy generations is natural nutrition. It is necessary to determine knowledge and attitudes of mothers about food additives in order to protect children's health specifically and community health in general. Therefore, the study aims to determine the knowledge and attitudes of the mothers about food additives.

The descriptive study was carried out in pediatrics polyclinic of private medical center in the province of Malatya, Turkey, between July-November 2014. The study population consisted of mothers who had children in the 1-12 age group, admitted to pediatric polyclinic. The whole study population was studied without any sampling (n=405). 'Personal Information Form', 'Attitudes Towards Food Additives Knowledge and Behaviors Scale' (ATFAKBS) were used for collecting research data. In the analysis of data, percentage values, t-test, One-Way ANOVA, Cronbach's alpha coefficient were used. In the study, it was found that average attitude score for knowledge was 14.68±3.84, the average attitude score for the behavior was 29.83±5.89, the total score average was 44.52±8.79, the maternal educational level and economic status were effective on the total ATFAKBS, sub-scale scores. In the comparison of mean ATFAKBS scores and some additives considered harmful by the mothers due to food additives, it was found that the difference between the groups was statistically significant, that children's feeding from the school cafeteria affected attitudes towards knowledge, that feeding from the school canteen had an effect on the attitude towards knowledge and behavior as well as the total ATFAKBS score (p<0.05).

In the study, it was determined that mothers' mean scores were higher than the mean value and some descriptive features were effective on the attitudes of mothers.

Keywords: Children, parent, food additives, attitude

Semra KÖSE ✉, semraak_88@hotmail.com
Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Erzurum

GİRİŞ

Gıda katkı maddeleri Türk Gıda Kodeksi Mevzuatında; “Tek başına gıda olarak tüketilmeyen, besleyici değeri olan ya da olmayan, ham gıda veya yardımcı gıda maddesi olarak kullanılmayan, işlem veya imalat sırasında kalıntı veya türevleri mamul maddede bulunabilen, gıdanın üretilmesi, işlenmesi, hazırlanması, ambalajlanması, taşınması, depolanması sırasında gıda maddesinin tat, koku, görünüş, yapı ve diğer hususiyetlerini korumak, düzeltmek veya istenmeyen değişikliklere engel olmak amacıyla kullanılan madde” olarak tanımlanmıştır (Kartepe & Ekerbiçer, 2017). Ancak gıdaların besin değerini artırmak ya da hile amacıyla gıdalara katılan bu tür maddeler bu gruba girmemektedir (Çalışır & Çalışkan, 2003). Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere yaklaşık son 30 yıldır, yiyecek maddelerinde kullanılan katkı maddelerinde yükselme vardır. Birçoğu aroma/lezzetlendirici gibi maddeler olmak üzere toplam altı bin civarında katkı maddesi bulunmaktadır. Katkı maddesi terimi Latince karşılığı olan “addere” yani “katmak” kelimesinden türetilmiştir (Yörük & Danyer, 2016).

Besinler; insanlar ve hayvanlar tarafından büyüme, yaşamı devam ettirmek, sağlığı geliştirerek daha iyi duruma getirmek ve lezzet almak amaçlı işlenen, formüle edilen ve tüketilen materyallerdir. Bu gereksinim olan besinlerin tercihi ve kullanım şekilleri kişilerin değişen yaşam koşullarına ve standartlarına uyum sağlamakta, değişkenlik ve çeşitlilik göstermektedir (Rahman, 2006). Günümüz yaşam koşullarında; insanların toplu halde yaşamlarını devam ettirmeleri ile birlikte gıdaların korunması amacıyla güvenilir yöntemlerin kullanılmasının önemi ve gereksinimi ortaya çıkmıştır (Kartepe & Ekerbiçer, 2017). Gelişen teknolojinin getirdiği üretim teknikleri ve tüketici beğenisinin çeşitlilik kazanması sonucunda, gıda katkı maddeleri besin endüstrisinde kullanılması her geçen gün artmaktadır (Çalışır & Çalışkan, 2003). Bu önem ve gereksinimden dolayı gıda katkı maddelerinin bir takım kullanılma amaçları vardır. Bunlar: besinin kalitesinin ve sağlamlılığının devamını sağlamak ve ziyan olmasını önlemek, besinlerin bileşimindeki besin öğelerinin kaybını önlemek, besin değerini artırmak, besinin dış görünüşünü güzelleştirmek, onlara renk vererek şeklini düzeltmek, besinin lezzet, tat ve kokusunun daha hoş bir duruma gelmesini sağlamaktır (Çalışır & Çalışkan 2003; Özkaya, 2004).

Tarımsal alanda gıda üretim uygulamalarında yapılan değişiklikler, dayanıksız gıdaların diyetle fazlaca bulunması, gelişmiş dağıtım sistemlerindeki kontaminasyon olasılığının artması, günümüz yaşam koşullarından dolayı kolay ve pratik gıdalara eğilim gibi nedenler gıdaların muhafaza tekniklerinin gelişmesini zorunlu hale getirmiştir (Topuzoğlu, Hıdıroğlu, Ay, Özsüz & İkişik, 2007). Gıda teknolojisi, ilk olarak bireylerin kişisel ihtiyaçlarını

karşılama yönünde ve dolayısıyla da aile için yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda ise, ticari maksada yönelmiş yeni gıda ürünleri ve teknolojileri gelişmiştir. Bu sebeple, günümüzde yapılan üretim teknikleri ile gıda sektöründe verim artışı kayıpların en aza indirilmesi, ürünlerin dayanma sürelerinin arttırılması, ürün kalitesinin arttırılması ve standartlara uygun hale getirilmesi, değişik formüllere sahip yeni gıdaların üretilmesi gibi uygulamalar kullanılmaktadır (Kartepe & Ekerbiçer, 2017). Gıda katkı maddeleri, gıdalarda bulunan kimyasal maddelere arasında en çok denetlenen gruptur. Çünkü toplumdaki her birey doğumdan ölüme kadar tükettiği, bilerek veya bilmeyerek herhangi bir besinle gıda katkı maddesine maruz kalabilmektedir (Cebioğlu & Önal, 2018).

Gıda katkı maddelerinin kontrollü kullanılmadığı zaman insan sağlığı üzerine olan olumsuz etkileri olmaktadır (Yörük & Danyer, 2016). Toplumda katkı maddeleri konusunda birçok görüş vardır. Katkı maddelerinin sağlığı olumsuz yönde etkilediği özellikle kanserojen etkileri olduğu konusunda araştırmaların olduğu bilinmektedir. Bu zararlı yönlerinin aksine gıda katkı maddelerinin kullanımındaki asıl amaç gıdaların kimyasal, fiziksel ve mikrobiyolojik özelliklerini iyileştirerek veya koruyarak; insan sağlığını korumak ve devamını sağlamak olmalıdır (Kaya, 2011). Günümüzde gelişen ekonomiye ve teknolojiye paralel olarak hazır gıda tüketimi ve hazır gıda üretimi artmaktadır. Bu üretim artışının yanında her zaman kalitede artış olmamaktadır. Toplu gıda tüketiminin artması sebebiyle de hijyenik koşullarda oluşan bir aksaklık tüm topluluğu etkileyebilmektedir. Tüm bu oluşan nedenlerden dolayı gıda kaynaklı hastalıklar tüm dünyada büyüyen bir halk sağlığı sorunu olabilmektedir (Etiler, 2001).

Gelirin ve nüfusun artması, eğitim seviyesinin artması, yaşam standartlarının yükselmesi, sosyal ve kültürel değişimler, ürünlerin çeşitli hale gelmesi ve farklılaşması, annenin çalışma hayatına katılmasının giderek artması, geleneksel aile tanımının ve yapısının değişmesi, iletişim olanaklarının artması, perakendeciliğin gelişmesi, ulaşım olanaklarının artması ve ulusal pazar sınırlarının kalkması, hazır gıda tüketme alışkanlığını yaygınlaştırmıştır (Topuzoğlu vd., 2007).

Çocuk sağlığının korunması, toplum sağlığının korunmasıyla yakından ilgilidir. Çünkü erişkin dönemde fiziksel ve ruhsal sağlık, çocuktaki büyüme ve gelişme sürecinin sağlıklı geçirilmesine bağlıdır. Sağlıklı çocuklar ise ileride sağlıklı toplum demektir. Bu nedenle çocuk sağlığının korunması sağlıklı toplum için önemli bir yatırımdır (Hacıalioğlu, 2009). Ülkemizde çocuk bakımı ve yetiştirilmesinden birinci derecede sorumluluk sahibi olan kişi annedir. Bu nedenle gıda katkılarının zararlarından özelde çocuk, genelde toplum sağlığının korunması için annelerinin gıda katkıları konusunda bilgi, tutum ve davranışlarının

belirlenmesi gerekir. Böylece belirlenen sonuçlar doğrultusunda annelerin eğitimleri ve davranış değişiklikleri sağlanabilir (Erci & Erişik, 2017). Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Erci & Erişik, 2017; Gül, Akbay, Dölekoğlu, Özal & Akbay, 2003). Araştırma, 1-12 yaş arası çocuğu olan annelerin gıda katkıları konusunda bilgi ve tutumlarının belirlenmesi amacıyla planlanmış ve yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Evren ve Örnekleme: Tanımlayıcı olarak yapılan bu araştırma, Malatya'da bir tıp merkezinin çocuk polikliniğinde Temmuz-Kasım 2014 tarihleri arasında yapıldı. Çalışmada örneklem yöntemine gidilmeden evrenin tümü örnekleme dahil edilmiş olup belirtilen tarihlerde polikliniğe başvuran ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 405 anne ile çalışma tamamlandı.

Veri Toplama Araçları: Araştırmanın verileri literatürden elde edilen "Kişisel Bilgi Formu" ve "Gıda Katkıları Bilgi ve Davranışa Yönelik Tutum Ölçeği (GKBDTÖ)" ile elde edildi.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan form; annelerin tanıtıcı bilgileri, hangi besinlerin katkılı gıda olduğu, gıda katkıları konusunda bilgi aldıkları kaynağı, çocuğu okula giden annelerin çocuklarının okulda ne ile beslendikleri ve bu besinleri ne kadar tükettiklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşturuldu.

Gıda Katkıları Bilgi ve Davranışa Yönelik Tutum Ölçeği (GKBDTÖ): Ölçek 1-12 yaş arasında çocuğu olan annelerin gıda katkıları konusundaki bilgi ve davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Erişik ve Erci tarafından geliştirilmiştir. 21 maddeden oluşan ve likert tipi "katılmıyorum=1", "kısmen katılıyorum=2", "tamamen katılıyorum=3", "fikrim yok=0" şeklindedir. Değerlendirmede 13. Madde ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puandaki yükselme bilgi ve tutumun yüksek olduğunu gösterir. GKBDTÖ'nin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı Erci ve Erişik tarafından incelenmiş olup Davranışa Yönelik alt ölçek 0.64, Bilgiye Yönelik tutum alt ölçeği için 0.70 olarak bulunmuştur (Erci & Erişik, 2017). Bu çalışmada ise Davranışa Yönelik alt ölçek 0.77, Bilgiye Yönelik tutum alt ölçeği için 0.78, GKBDTÖ için 0.85 olarak tespit edildi.

Verilerin Toplanması: Veriler belirlenen poliklinikte, çocukların boy ve kilo takibinin yapıldığı odada anneler ile yüz yüze görüşülerek toplandı. Verilerin toplandığı odanın fiziki koşulları annenin dikkatini dağıtabilecek sesli ve görsel uyaranlar (radyo, tv, telefon gibi) kapalı konumda tutulması ile verilerin toplanma süreci ortalama 15-20 dk sürdü.

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırmaya başlamadan önce Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Etik Kurulundan etik kurul kararı ile Sağlık İl Müdürlüğünden resmi izinler alındı. Araştırmaya katılan annelere çalışmanın amacı, süresi, araştırma süresince yapılacak işlemler açıklanarak onamları alındı.

Verilerin Değerlendirilmesi: Verilerin değerlendirilmesinde; SPSS 18 paket programı kullanılarak yüzdeler dağılım ve ortalama, bağımsız gruplarda t testi, tek yönlü varyans analizi, Anova testi ile Cronbach alfa katsayı hesaplaması yapıldı.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Günümüzde dünya nüfusunun hızla artmasına bağlı olarak artan gıda ihtiyacı, gıda üreten işletmelerin yeterli hijyenik ve teknolojik koşullara uygun olmaması, gıda denetimleri konusunda yasal ya da uygulamaya yönelik yetersizlikler; gıdaların sağlıksız olarak, yeterli önlemler alınmadan tüketiciye sunulması soruna yol açmaktadır. Tüketicilerin sağlıklı gıdalara ulaşabilmesi ve bu şekilde toplum sağlığının korunabilmesi, gıdaların üretim ve pazarlama aşamalarında hijyen kurallarına eksiksiz uyulması ile doğrudan ilişkilidir (Alpuğuz, Erkoç, Mutluer & Selvi, 2009).

Tablo 1. Ailelerin tanıtıcı özelliklerinin ve katkılı gıdalara yönelik bilgi düzeylerinin dağılımı

Tanıtıcı Özellikler	N	%
Yaş		
20-30 yaş arası	128	31.6
31-34 yaş arası	98	24.2
35-39 yaş arası	108	26.7
40 yaş ve üstü	71	17.5
Eğitim düzeyi		
İlkokul	106	26.2
Ortaokul	54	13.3
Lise	98	24.2
Üniversite	135	33.3
Yüksek lisans ve üstü	12	3.0
Aile Tipi		
Çekirdek	316	78.0
Geniş	82	20.2
Tek ebeveyn	7	1.7
Ekonomik durum algısı		
İyi	96	23.7
Orta	281	69.4
Kötü	28	6.9
Çocuk sayısı		
1	103	25.4
2	176	43.5
3	81	20.0
4 ve üzeri	45	11.1
1-12 yaş arası çocuk sayısı		
1-2	344	84.9

3-4	56	13.8
5 ve üzeri	5	1.2
Anneler gıda katkıları hakkında bilgi aldı mı?		
Evet	200	49.4
Hayır	205	50.6
Annelerin bilgi edindikleri kaynak*		
Okul	34	7.47
İnternet	115	25.27
Kitap	83	18.24
Tv	129	28.35
Sağlık personeli	67	14.72
Diğer	27	5.93
Katkılı gıdalar sizce zararlı mıdır?		
Evet	336	83.0
Miktarı az olursa değildir	46	11.4
Hayır	3	0.7
Bilmiyorum	20	4.9
Çocuğunuz okulda ne ile besleniyor?		
Fastfood	11	3.06
Ambalajlı gıdalar	19	5.29
Okul yemekhanesinde	55	15.32
Beslenme çantası	209	58.21
Okul kantini	65	18.10

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin %31.6'sı 20-30 yaş arasında olduğu, %33.3'ünün üniversite mezunu olduğu, %78'inin çekirdek aile tipinde yaşadığı, %69.4'ünün ekonomik durumlarını orta olarak ifade ettiği, %43.5'inin iki çocuğunun olduğu ve %84.9'nun 1-12 yaş arası bir veya iki çocuğa sahip olduğu belirlendi. Araştırmaya katılan annelerin %49.4'ü gıda katkıları hakkında bilgi aldığını, bilgi alan annelerin bu bilgiyi en fazla (%28.35) televizyon ve (%25.27) internetten edindiğini, katkılı gıdaların zararlı olup olmadığı sorulduğunda %83'ünün zararlı olduğunu ifade ettiği, çocukların okulda ne ile beslendiği incelendiğinde ise annelerinin hazırladığı (%58.21) beslenme çantasındaki yiyecekler ilk sırada yer aldığı bulundu (Tablo 1).

Gıda Katkıları Bilgi ve Davranışa Yönelik Tutum Ölçeği alt boyutları incelenmiş olup, bilgiye yönelik tutum puanı ortalaması 14.68 ± 3.84 , davranışa yönelik tutum puanı ortalaması 29.83 ± 5.89 , GKBDTÖ'nin toplam puan ortalaması 44.52 ± 8.79 olarak bulundu. Gıda katkı maddeleri insanların doğumdan ölüme kadar bilerek ya da bilmeyerek maruz kaldıkları kimyasallardır. Günümüzde katkı maddesi kullanılmadan hazırlanan bir gıda bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Katkı maddeleri besinlerin olumlu özelliklerini geliştirerek insan sağlığına olası olumsuz etkilerini azaltmak amaçlı kullanılmaktadır (Cebioğlu & Önal, 2018). Güvenli gıda üretim ve tüketiminin sağlanmasında sağlık için zararlı olabilecek bazı gıda katkılarının kontrollü bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Gıda katkılarına en çok çocuklar maruz kaldıklarından ve çok önemli bir oranını çocuklar tükettiklerinden dolayı annelerin katkı maddesi içeren gıdalar konusunda bilinçli bir tutum ve davranış geliştirmeleri

gerekmektedir. Çalışmada annelerin GKBDTÖ puan ortalamalarının ortalama değerin üzerinde olduğu belirlendi. Bu durum annelerin temel seviyede gıda katkıları konusunda bilgi sahibi olduğunu göstermekle birlikte geliştirilmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Annelerin tanıtıcı özellikleri ile GKBDTÖ puan ortalamasının karşılaştırılması

Annelerin Tanıtıcı Özellikleri	Bilgiye Tutum	Yönelik Tutum	Davranışa Yönelik Tutum	GKBDTÖ
Yaş	20-30 yaş arası	14.10±4.13	28.72±6.17	42.82±9.26
	31-34 yaş arası	15.42±3.32	30.43±5.60	45.86±8.13
	35-39 yaş arası	14.80±3.94	30.11±5.69	44.91±8.72
	40 yaş ve üstü	14.54±3.72	30.60±5.90	45.15±8.57
	T ve P değeri	F=2.284 p=.078	F=2.358 p=.071	F=2.574 p=.054
Eğitim	İlkokul	13.31±4.29	28.79±6.54	42.10±9.73
	Ortaokul	12.66±3.81	26.35±6.40	39.01±9.09
	Lise	14.77±3.70	30.12±5.63	44.89±8.57
	Üniversite	16.48±2.67	31.92±4.37	48.40±5.92
	Yüksek lisans ve üstü	15.08±3.23	29.00±5.64	44.08±8.26
T ve P değeri	F=16.758 p=.000	F=10.874 p=.000	F=16.016 p=.000	
Aile Tipi	Çekirdek	14.76±3.80	29.98±5.90	44.75±8.82
	Geniş	14.31±4.03	29.42±5.99	43.74±8.83
	Tek ebeveyn	15.42±3.69	28.14±4.14	43.57±6.82
	T ve P değeri	F=.579 p=.561	F=.585 p=.585	F=.470 p=.625
Ekonomik Durum	İyi	15.87±3.61	31.31±5.04	47.18±7.67
	Orta	14.50±3.78	29.74±5.78	44.24±8.57
	Kötü	12.46±4.09	25.78±7.67	38.25±10.91
	T ve P değeri	F=9.987 p=.000	F=10.091 p=.000	F=12.335 p=.000

Annelerin tanıtıcı özellikleri ile GKBDTÖ puan ortalamaları Tablo 2'de karşılaştırıldı. Annelerin yaş ve aile tipi ile GKBDTÖ ve alt boyutları puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmazken ($p>0.05$), annenin eğitim düzeyi ve ailenin ekonomik durumu ile GKBDTÖ ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptandı ($p<0.001$). Çalışmada üniversite mezunu olan annelerin diğer eğitim düzeyi gruplarına göre GKBDTÖ toplam ve alt puan ortalamalarının etkili olduğu görülmüştür. Erci ve Erişik (2017), 1-12 yaş arası çocuğu olan annelerin çocuk beslenmesi ve gıda katkıları konusunda bilgi ve davranışa yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında eğitim düzeyi düşük olan annelerin GKBDTÖ puanlarını daha düşük bulmuştur (Erci & Erişik, 2017). Alpuğuz, Erkoç, Mutluer ve Selvi'nin yaptığı bir araştırmada (2009) ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki tüketicilerin, çoğunlukla gıda satın alırken gıda güvenliğine ve içeriğine dikkat ettiklerini bildirmiştir (Alpuğuz vd., 2009). Unusan ise Türkiye'de yaptığı evde gıda güvenliği bilgisi ve uygulamaları konusundaki araştırmasında; eğitim seviyesinin artması ile gıda güvenliğine yönelik bilgilerin arttığı saptanmıştır (Unusan, 2007). Literatür doğrultusunda; eğitim düzeyi

artıkça gıda katkıları konusunda bilgi düzeyinin artması ve bunun davranışlara yansımaları olası bir sonuçtur. Çalışmada annelerin ekonomik durumlarına göre GKBDTÖ toplam ve alt puan ortalamaları karşılaştırıldığında, GKBDTÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının maddi durumunu iyi olarak belirten grupta diğer gruplara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Genel olarak ailelerin ekonomik durumu ile eğitim seviyeleri arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde ekonomik durumu iyi olan annelerin gıda katkıları konusunda daha dikkatli davrandıkları söylenebilir. Ayrıca gıda tüketim çalışmalarında sosyoekonomik durum önemli bir belirleyici olarak kabul edilmesine ve hanenin gelir düzeyi artıkça ev dışı gıdaların alım oranlarının artmasına neden olsa da eğitim seviyesinin yükselmesi bu ailelerde katkılı gıdaları tüketmeme yönünde bir bilinç oluşturmuş olabilir.

Tablo 3. Annelerin katkılı gıdalar hakkındaki görüşleri ile GKBDTÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması

		Bilgiye tutum	yönelik Davranışa tutum	yönelik GKBDTÖ
Katkılı Gıdalar Zararlı mıdır?	Evet	15.20±3.62	30.58±5.37	45.78±7.96
	Miktarı az olursa değildir	13.50±3.50	28.30±6.44	41.80±9.19
	Hayır	11.66±2.30	27.33±6.42	39.00±5.29
	Bilmiyorum	9.00±3.10	21.30±5.84	30.50±8.04
	Test ve p	F=20.183 p=.000	F=19.283 p=.000	F=24.888 p=.000
Katkılı gıdalar hakkında bilgi aldınız mı?	Evet	15.76±3.59	30.89±5.51	46.65±8.13
	Hayır	13.62±3.79	28.80±6.09	42.43±8.93
	Test ve p	t=5.794 p=.000	t=3.602 p=.000	t=4.958 p=.000
Fastfoodda gıda katkısı bulunur mu?	Evet	15.29±3.53	30.76±4.15	46.06±7.56
	Hayır	12.48±4.15	26.45± 5.01	38.94±10.60
	Test ve p	t=6.320 p=.000	t=6.318 p=.000	t=7.084 p=.000
Ambalajlı üründe gıda katkısı bulunur mu?	Evet	15.06±3.67	30.30±5.46	45.36±8.22
	Hayır	13.71±4.11	28.62±6.77	42.33±9.82
	Test ve p	t=3.187 p=.002	t=2.581 p=.010	t=3.132 p=.002
Ketçap mayonez vb hazır soslarda gıda katkısı bulunur mu?	Evet	15.18±3.59	30.59±5.16	45.78±7.75
	Hayır	12.63±4.19	26.70±7.51	39.34±10.77
	Test ve p	t=5.481 p=.000	t=5.444 p=.000	t=6.102 p=.000
Gazlı içeceklerde gıda katkısı bulunur mu?	Evet	15.10±3.63	30.41±5.41	45.52±8.04
	Hayır	12.60±4.21	27.00±7.24	39.60±10.57
	Test ve p	t=5.047 p=.000	t=4.455 p=.000	t=5.228 p=.000
Şekerleme, çikolata vb ürünlerde gıda katkısı bulunur mu?	Evet	14.93±3.77	30.12± 5.79	45.05±8.63
	Hayır	13.54±3.98	28.54±6.19	42.08±12.08
	Test ve p	t=2.814 p=.005	t=2.068 p=.039	t=2.622 p=.009

Annelerin katkılı gıdalar ile ilgili görüşleri ile GKBDTÖ puan ortalamaları Tablo 3'te karşılaştırıldı. Annelerin katkılı gıdaların zararlı olup olmadığına yönelik görüşlerinin bilgiye yönelik tutum, davranışa yönelik tutum ve GKBDTÖ'nin toplam puanları üzerine etkili olduğu bulundu ($p<0.05$). Katkılı gıdalar hakkında bilgi alan annelerin GKBDTÖ toplam puan ortalaması daha yüksek olup istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edildi ($p<0.05$). Annelerin gıda katkıları yüzünden zararlı olarak gördüğü gıdalar (fastfood, ambalajlı ürünler, hazır soslar, gazlı içecekler, şekerleme ve çikolatalar) ile GKBDTÖ toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu saptandı ($p<0.05$). Çalışmada annelerin katkılı gıdaların zararlı olup olmadığı ile ilgili görüşleri incelendiğinde, annelerin genel olarak fastfood, ambalajlı gıdalar, ketçap-mayonez tarzı soslar, gazlı içecekler ve şeker çikolata tarzı yiyeceklerin zararlı katkı maddelerini içerdiğini düşündükleri saptanmıştır (Tablo 3). Sezek, Kaya ve Doğan'ın yaptığı bir çalışmada (2008) katkılı besinlerin sağlığa zararlı olduğuna inananların yüzdesi daha yüksektir (Sezek, Kaya & Doğan, 2008). Aynı şekilde Erci ve Erişik'in yaptığı çalışmada (2017), bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde annelerin gıda katkıları yüzünden zararlı olarak gördüğü gıdalara göre davranışa yönelik tutum ve GKBDTÖ toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu saptanmıştır (Erci & Erişik, 2017). Aksulu'nun (Aksulu, 2001) ve Yurttagül ve Ayaz yaptığı çalışmalarda (2008) da katılımcıların katkılı ve koruyucu maddeleri ciddi bir tehlike olarak gördükleri ve tümüyle sağlığa zararlı olduğunu düşündükleri saptanmıştır (Yurttagül & Ayaz, 2008). Shim ve ark'ın yaptığı bir çalışmada (2011) ise tüketiciler renklendirici, yapay tatlandırıcılar ve koruyucular, lezzet artırıcılar ve işlenmiş gıdaların fazla miktarda gıda katılı maddeye sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Shim vd., 2011). Çalışma bulguları literatürü destekler niteliktedir.

Katkılı gıdalar hakkında bilgi alan annelerin almayan annelere göre GKBDTÖ toplam puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 3). Ayrıca anneler bu bilgiye internet, kitap, televizyon ve sağlık personeli vasıtasıyla ulaştıklarını belirtmişlerdir. Shim ve ark.nın yaptığı çalışmada (2011) ise tüketiciler gıda katkıları bilgilerini genellikle tv ve gazeteden öğrendiklerini belirtmişlerdir (Shim vd., 2011). Kim, Na & Kim çalışmasında (2007) ise katılımcıların büyük çoğunluğunun tv, gazete ve radyodan bilgi edindiklerini belirtmişlerdir (Kim, Na & Kim, 2007). Katkılı gıdalar konusunda eğitim alan annelerin çocuğunun sağlıklı beslenmesi konusunda duyarlılığının arttığı söylenebilir.

Tablo 4. Çocukların okul/anaokulu/kreşte beslenme şekilleri ile GKBDTÖ'nin karşılaştırılması

Beslenme Şekilleri	Bilgiye Tutum	Yönelik	Davranışa Tutum	Yönelik	GKBDTÖ
--------------------	---------------	---------	-----------------	---------	--------

Okul Yemekhanesi	Evet	15.65±3.43	30.67±5.19	46.32±7.78
	Hayır	14.53±3.89	29.70±5.99	44.24±8.91
	Test ve p	t=2.010 p=.045	t=1.251 p=.260	t=1.636 p=.103
Beslenme Çantası	Evet	14.73±3.86	30.30±5.84	45.03±8.71
	Hayır	14.63±3.83	29.34±5.91	43.98±8.85
	Test ve p	t=.771 p=.796	t=1.636 p=.104	t=1.206 p=.228
Okul Kantini	Evet	13.70±4.03	28.67±6.50	42.38±9.74
	Hayır	14.86±3.78	30.04±5.75	44.90±8.54
	Test ve p	t= -2.232 p=.026	t= -1.717 p=.087	t= -2.131 p=.034
Fastfood	Evet	11.90±2.54	29.45±6.43	45.36±8.42
	Hayır	14.65±3.87	29.85±5.88	44.50±8.80
	Test ve p	t= 1.067 p=.287	t=-.219 p=.827	t=.319 p=.750

Tablo 4'te çocukların okul/anaokulu/kreşteki beslenme şekilleri ile GKBDTÖ ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldı. Çocuğun okul yemekhanesinden yemek yemesi ve okul kantinini kullanması bilgiye yönelik tutum alt boyutunda ve aynı şekilde okul kantinini kullanması GKBDTÖ'in toplam puan ortalamasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken ($p < 0.05$) diğer alanlarda anlamlı fark tespit edilmedi ($p > 0.05$). Çocuğu okula giden annelerin çocuklarının okuldaki beslenme şekilleriyle GKBDT ölçeği ve alt ölçekleri karşılaştırılmış ve çocuğu okuldayken yemekhaneden beslenen annelerin bilgiye yönelik tutum puan ortalaması daha yüksek iken, çocuğu okul kantinininden beslenen annelerin bilgi, davranış ve GKBDTÖ puan ortalamasının daha düşük olduğu bulunmuştur (Tablo 4). Ülkemizdeki devlet okullarında yemek çıkmaması yaygın bir uygulamadır. Okulda yemek çıkaran okulların ise büyük bir çoğunluğunu özel okulların oluşturduğu bilinmektedir. Çocuğunu özel okula gönderen ebeveynlerin genellikle ekonomik durumu iyi olan ve çalışan ebeveynlerden oluştuğu göz önüne alındığında bu ebeveynlerin çocuğunun yediği yiyeceklere karşı daha bilinçli yaklaşma eğiliminde olması beklenir bir durum olarak düşünülebilir. Ayrıca kantinde karın doyurmak zorunda kalan veya bunu tercih eden çocuklarda yanlış beslenme alışkanlıkları gelişebildiği için anneler çocuklarının yemekhaneden yemek yemesinin kantine göre daha sağlıklı olduğunu düşünmüş olabilirler.

Tablo 5. Annelerin katkılı gıdalar hakkında bilgi aldıkları yer ile GKBDTÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması

Katkılı Gıdalar Aldıkları Yer	Bilgi	Bilgiye Yönelik Tutum	Davranışa Yönelik Tutum	GKBDTÖ
Okul	Evet	15.38±4.23	30.76±5.96	46.14±9.62
	Hayır	14.60±3.80	29.75±5.89	44.36±8.71
	Test ve p	t=1.126 p=.261	t=.953 p=.341	t=1.131 p=.259
İnternet	Evet	16.46±3.26	32.03±4.41	48.50±6.76
	Hayır	13.98±3.83	28.96±6.18	42.95±9.01

	Test ve p	t=6.124 p=.000	t=4.849 p=.000	t=5.973 p=.000
Kitap	Evet	16.53±3.07	31.13±4.97	47.66±7.37
	Hayır	14.21±3.88	29.50±6.07	43.72±8.95
	Test ve p	t=5.035 p=.000	t=2.252 p=.025	t=3.700 p=.000
Televizyon	Evet	15.55±3.74	30.88±5.44	46.44±8.29
	Hayır	14.28±3.83	29.35±6.04	43.63±8.88
	Test ve p	t=3.142 p=.002	t=2.452 p=.015	t=3.025 p=.003
Sağlık Personeli	Evet	16.20±3.38	31.44±5.40	47.65±8.01
	Hayır	14.38±3.86	29.52±5.94	43.90±8.81
	Test ve p	t=3.592 p=.000	t=2.460 p=.014	t=3.226 p=.001

Annelerin katkılı gıdalar hakkında bilgiyi nereden aldıkları ile GKBDTÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; bilgiyi okuldan alanlar dışında tüm gruplarda GKBDTÖ ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptandı ($p < 0.005$, Tablo 5). Annelerin gıda katkıları konusunda bilgiyi aldıkları yer grupları karşılaştırıldığında internetin diğer gruplara göre GKBDTÖ toplam puan ortalamasının daha yüksek olması internetten bilgilere ulaşımın daha kolay olması, internet bağlantılı akıllı telefonların yaygınlaşması, annelerin bilgiye daha kolay ve istedikleri zaman ulaşabilmelerinden kaynaklanmış olabilir (Tablo 5). Erci ve Erişik'in çalışmasında (2017) annelerin bilgiyi sağlık personeli grubundan aldıkları saptanmış olup çalışmamızla farklılık göstermektedir (Erci & Erişik, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda; annelerin eğitim düzeyi ve ailenin ekonomik durumunun GKBDTÖ ve alt boyutları puan ortalaması üzerine etkili olduğu, annelere katkılı gıdaların zararlı olup olmadığına yönelik görüşlerinin bilgiye yönelik tutum, davranışa yönelik tutum ve GKBDTÖ'nin toplam puanları üzerine etkili olduğu, annelerin gıda katkıları yüzünden zararlı olarak gördüğü gıdalar ile GKBDTÖ toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu, çocuğun okul yemekhanesinden beslenmesinin bilgiye yönelik tutumu etkilediği, okul kantininden beslenmenin ise bilgiye ve davranışa yönelik tutum ile GKBDTÖ toplam puan ortalaması üzerine etkili saptanmıştır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda; çocukların güvenli gıda tüketmeleri konusunda annelerin farkındalıklarının artırılması için alanında uzman kişilerle eğitim programları düzenlenmesi, eğitim düzeyi ve sosyokültürel düzeyi düşük olan annelerin de bu eğitim programlarından yararlanabilmesi için kitle iletişim araçları vasıtasıyla eğitimlerin düzenlenmesi, çocukların konu ile ilgili bilinçlenmeleri ve farkındalıklarının oluşması için

beslenmenin önemi ve zararlı katkı gıdaları konularının müfredat programlarında daha fazla yer verilmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- Aksulu İ. Tüketicide sağlığını koruma bilinci ve satın alma noktasında tüketici tutumları: ambalajlı gıda ürünleri üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001;16(1): 115-127.
- Alpuğuz G, Erkoç F, Muthuer B, Selvi M. Gençlerin (14-24 yaş) gıda hijyeni ve ambalajlı gıdaların tüketimi konusundaki bilgi ve davranışlarının incelenmesi, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 2009;66 (3):107-115.
- Cebioğlu İK, Önal AE. Gıda katkı maddesi içeren bazı besinlerin tüketiminin ve sağlığa etkilerinin araştırılması: gıdaların risk analizi, *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2018;3(1): 21-35.
- Çalışır ZE, Çalışkan D. Gıda katkı maddeleri ve insan sağlığı üzerine etkileri, *Ankara Ecz. Fak. Dergisi*, 2003; 32(3):193-206.
- Etiler N. Gıda hijyeni, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 2001;3:6-12.
- Erci B, Erişik E. Reliability and validity of the scale of knowledge and behaviors related to food additives, *Adv Nurs Midwifery*, 2017;27(2): 1-6.
- Gül A, Akbay A, Dölekoğlu C, Özal R, Akbay C. Adana ili kentsel alanda ailelerin ev dışı gıda tüketiminin belirlenmesi, *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*, 2003:95-96.
- Hacılioğlu N. Anne Çocuk Sağlığı (Editör: Erci B.) *Halk Sağlığı Hemşireliği*, 1. Baskı. Ankara, Göktuğ Basım, 2009;78-91.
- Kartepi TU, Ekerbiçer HÇ. Gıda katkı maddeleri, *Sakarya Tıp Dergisi*, 2017;7(4):164-7.
- Kim EJ, Na HJ, Kim UN. Awareness on food additives and purchase of processed foods containing food additives in middle school students, *Korean Journal of Human Ecology*, 2007;16(1):205-218.
- Özkaya İ. Gıda katkı maddeleri ve toksinler, *Sağlıkta ve Hastalıkta Beslenme Sempozyum Dizisi*, 2004;41:39-44.
- Rahman MS. State diagram of foods: Its potential use in food processing and product stability, *Trends in Food Science & Technology*, 2006;17:129-141.
- Sezek F, Kaya E, Doğan S. Üniversite öğrencilerinin genel beslenme alışkanlıkları, katkı besinler hakkındaki bilgi, görüş ve tutumları, *Journal of Arts and Sciences*, 2008;10:117-134.
- Shim SM, Seo SH, Lee Y, Moon GI, Kim MS, Park JH. Consumers' knowledge and safety perceptions of food additives: Evaluation on the effectiveness of transmitting information on preservatives. *Food Control* 2011; 22:1054-1060.
- Topuzoğlu A, Hıdıroğlu S, Ay P, Önsüz F, İkişık H. tüketicilerin gıda ürünleri ile ilgili bilgi düzeyleri ve sağlık risklerine karşı tutumları, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 2007;6(4):253-8.
- Unusan N. Consumer food safety knowledge and practices in the home in Turkey. *Food Control* 2007; 18: 41-45.
- Yörük NG, Danyer E. Gıda katkı maddeleri genel bilgiler ve tanımlar, *Türkiye Klinikleri J Food Hyg Technol-Special Topics*, 2016;2(2):1-10.
- Yurttagül M, Ayaz A. Katkı Maddeleri: Yanlışlar ve Doğrular, 1.baskı. Klasmat Matbaacılık, Ankara, 2008.